

Wyzwania i zagrożenia dla środowiska bezpieczeństwa europejskiego

Mariusz Pala

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Wydział Humanistyczny

Abstrakt: W artykule przedstawiono najważniejsze wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa europejskiego oraz politykę bezpieczeństwa państwa nie tylko w bezpośrednim sąsiedztwie Europy. Scharakteryzowano wymiar podmiotowy i przedmiotowy bezpieczeństwa narodowego. Niniejszy artykuł stanowi zarys historyczny i przedstawia sytuację bezpieczeństwa europejskiego w tym Polski. Wskazano zagrożenia oraz kwestie związane z szeroko rozumianą polityką bezpieczeństwa. W artykule przedstawiono kwestie terroryzmu, zorganizowanej przestępczości, rozprzestrzeniania się broni masowego rażenia oraz problemy etniczne.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenie, terroryzm

Challenges and threats to European security environment

Abstract: The article presents major challenges and threats to European security policy and the security of the state, not only in the immediate vicinity of Europe. Characterized by subjective and objective dimension of national security. This article outlines the historical and present situation of European security, including Polish. Identified risks and issues related to the wider security policy. The article presents the issues of terrorism, organized crime, proliferation of weapons of mass destruction and ethnic problems.

Keywords: security, danger, terrorism

Wyzwania i zagrożenia dla środowiska bezpieczeństwa europejskiego

Położenie geopolityczne Polski w Europie skutkowało tym, że kwestia zapewnienia bezpieczeństwa, oraz nienaruszalności granic państwowych była, jedną z najważniejszych w polskiej polityce zagranicznej oraz wewnętrznej. Położenie Polski pomiędzy Niemcami i Rosją, jak również brak naturalnych granic z tymi państwami powodowały, że przez całe stulecia państwo polskie musiało walczyć o przetrwanie zużywając większość energii, którą w korzystniejszych warunkach geopolitycznych można by było wykorzystać na cele rozwojowe. Niewiele jest państw i narodów w Europie, których granice polityczne i etniczne zmieniałyby się tak drastycznie jak granice Polski, chociażby w ostatnim stuleciu. U źródeł upadku II Rzeczypospolitej w roku w 1939 r. leżały właśnie te czynniki: trudne sąsiedztwo, nierozwiązana kwestia granic, dziedzictwo historyczne epoki rozbiorowej, jak również liczne mniejszości narodowe w jej granicach. „Prawda o prymacie uwarunkowań zewnętrznych i polityki zagranicznej nad wewnętrzną (gospodarczą, militarną) siłą państwa w polskiej polityce bezpieczeństwa potwierdziła się z dużą mocą po 1989 r.”

W lata 90. Polska weszła obciążona dziedzictwem długiego okresu PRL. Jednocześnie zmieniła się zupełnie międzynarodowa sytuacja w Europie i na świecie. Czynniki te wpływały w sposób decydujący na bezpieczeństwo międzynarodowe Rzeczypospolitej. Stawiały nasz kraj w obliczu poważnego wyzwania, konieczności wyboru drogi dalszego rozwoju, znalezienia miejsca dla Polski w nowym środowisku międzynarodowym oraz zapewnienia bezpieczeństwa narodowi i państwu.

W literaturze traktującej o stosunkach międzynarodowych i bezpieczeństwie spotkać można wiele definicji dotyczących bezpieczeństwa narodowego jak i międzynarodowego. W opracowaniach z dziedziny nauk społecznych bezpieczeństwo opisywane jest jako zdolność do przetrwania, zdolność do utrzymania niezależności czy też zdolność do utrzymania tożsamości oraz pewności rozwoju. W analizach dotyczących bezpieczeństwa rozpatruje się występowanie dwóch zjawisk negatywnie wartościowanych, do których zalicza się wyzwania i zagrożenia. Przez „wyzwania” rozumie się pojawienie nowych sytuacji, w których występują niezbywalne potrzeby wymagające sformułowania odpowiedzi i podjęcie stosownych działań przez państwo w celu zapewnienia określonego stanu bezpieczeństwa. Nerozwiązane wyzwania mogą dopiero przekształcić się w zagrożenia dla bezpieczeństwa.

Zmiany społeczne i polityczne zapoczątkowane 1980 r. w Polsce i konsekwencje Jesieni Ludów 1989 r. spowodowały, że Polska znalazła się w nowej sytuacji gospodarczej, która wymagała nowej polityki bezpieczeństwa. Najważniejszymi wyzwaniami dla tej polityki było przede wszystkim załamanie się zimnowojennego, dwubiegunowego porządku międzynarodowego. Rozpad ZSRR, powstanie nowych państw: Słowacji, Czech, Rosji, Litwy, Białorusi i Ukrainy, utrzymanie się bloku zachodniego, kojarzonego z NATO i Unią Europejską, zjednoczenie Niemiec i odrodzenie się Europy Środkowej.

W zaistniałej sytuacji międzynarodowej Polska miała do wyboru kilka opcji. Były nimi idea „zbrojnej neutralności” Polski, budowa związków subregionalnych, oparcie bezpieczeństwa Polski na zasadach ogólnych systemów bezpieczeństwa zbiorowego oraz opcja euroatlantycka. Wybrano tę ostatnią. Stała się ona podstawą polskiego bezpieczeństwa na przełomie XX i XXI w.

Obrona interesów narodowych RP, w tym szczególnie tych, które składają się na rację stanu (niepodległości i nienaruszalności terytorium Polski, wolność, prawa człowieka i obywatela, bezpieczeństwo obywateli, dziedzictwo narodowe, ochrona środowiska) ma charakter nakazu bezwzględnego. W ich obronie można i należy użyć cały zasób sił i środków posiadanych przez państwo. Powoduje to, że celem strategicznym Polski jest zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez ich obronę przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Oznacza to obronę terytorium kraju przed zewnętrzną agresją zbrojną, w tym zapewnienie nienaruszalności polskich granic lądowych, morskich, przestrzeni powietrznej oraz ochronę i obronę obywateli RP. Wstąpienie Polski

do NATO i Unii Europejskiej spowodowało, że stała się ona państwem granicznym tych organizacji. Polska, oceniając warunki swojego bezpieczeństwa, bierze pod uwagę przede wszystkim takie czynniki jak: polityczno-militarne wyzwania czasu pokoju, zagrożenia kryzysowe oraz zagrożenia militarne. Głównymi wyzwaniami czasu pokoju stojącymi współcześnie przed Polską i jej bezpieczeństwem narodowym są: konieczność utrzymania odpowiedniego potencjału obronnego w celu zminimalizowania ewentualnych nacisków z zewnątrz, szantażu politycznego, utrzymaniu międzynarodowej pozycji Polski, udzielenia wsparcia polskiej dyplomacji, wnoszenie niezbędnego wkładu w potencjał i system obrony NATO. W celu potwierdzenia swojej wiarygodności, Polska ma za zadanie umacnianie instytucji bezpieczeństwa międzynarodowego działających na rzecz rozbrojenia, kontroli zbrojeń oraz budowy środków zaufania międzynarodowego.

Natomiast kontynuacja udziału Polski w operacjach międzynarodowych służy umocnieniu pokoju i bezpieczeństwa oraz rozwój współpracy z krajami sąsiednimi w sferze wojskowej, przełamywania stereotypów i uprzedzeń w celu budowy przyjaznego otoczenia Polski.

Bezpieczeństwo narodowe pozostaje w ścisłej zależności z bezpieczeństwem międzynarodowym. Bezpieczeństwo międzynarodowe rozpatrywać, zaś można zarówno w ujęciu regionalnym jak i globalnym. Eksperti Organizacji Narodów Zjednoczonych w opracowanym *Studium koncepcji bezpieczeństwa* wykazali, że bezpieczeństwo międzynarodowe jest to stan niezagrażenia dla państwa. Używając pojęcia bezpieczeństwo narodowe można również spotkać się z określeniem bezpieczeństwo państwa, gdyż wywodzi się ono z egzystencjonalnych potrzeb ludności, która zamieszkuje określone tereny. Każde państwo indywidualnie podchodzi do wartości narodowych, które powinny być w obrębie polityki bezpieczeństwa, a w drugiej kolejności wybiera odpowiednie środki do realizacji wytyczonego celu. Doświadczenia historyczne wskazują, że najdoskonalszą formą zabezpieczenia potrzeb człowieka w zakresie bezpieczeństwa jest państwo. Często podkreśla się, że struktura świata ma ciągle charakter państwowy. Państwo w rozważaniach poświęconych bezpieczeństwu postrzegane jest jako ważny uczestnik stosunków międzynarodowych mający zasadniczy wpływ na stan bezpieczeństwa zewnętrznego. Mówiąc o bezpieczeństwie państwa jako podmiotu ma się na uwadze tę dziedzinę jego aktywności, która zmierza do:

zapewnienia możliwości przetrwania i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystanie okoliczności sprzyjających (szans), podejmowanie wyzwań oraz przeciwdziałanie (zapobieganie i przeciwstawianie się) wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla podmiotu i jego interesów¹.

Stan bezpieczeństwa państwa obejmuje trzy podstawowe obszary:

— strukturę podmiotową bezpieczeństwa;

¹ S. Koziej, *Strategia bezpieczeństwa RP, t. II, Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI w.* Wydaw. AON, Warszawa 2004, s. 65.

- strukturę przedmiotową bezpieczeństwa;
- zagrożenia i wezwania.

W wymiarze podmiotowym mamy do czynienia z bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym, które są ze sobą ściśle powiązane. Zasadniczym celem wszystkich stosunków międzynarodowych jest dążenie do uzyskania pewności istnienia i przetrwania oraz zmierzanie do przewyższenia wszystkich zagrożeń. W wymiarze przedmiotowym jest chęć uzyskania i zachowania przez wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych własnej tożsamości i aktywności. Pod względem przedmiotowym bezpieczeństwo można dzielić na: polityczne, militarne, ekonomiczne rozpatrywane dodatkowo w aspektach – surowcowym, finansowym, technologicznym, żywnościowym i innych), społeczne, kulturowe, ekologiczne. Podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek wraz z jego wartościami (materialnymi i narodowymi). Traktowany jest jako jednostka społeczna, a także określona zbiorowość społeczna o różnym charakterze więzi i uwarunkowaniach organizacyjnych, które dotyczyć mogą:

- człowieka, jako jednostki ludzkiej posiadającej system właściwych sobie wartości, które z jego punktu widzenia wymagają stosownej ochrony i obrony;
- „człowieka” jako grupy ludzi o różnej skali wielkości poczynając od rodziny na społeczności międzynarodowej kończąc;
- sformalizowanych i terytorialnie rozpoznanych struktur jak gmina, powiat, województwo, państwo, grupa państw².

Jak przedstawiono w początkowych rozważaniach na temat podmiotowego charakteru bezpieczeństwa, każda jednostka mająca własne interesy może być podmiotem bezpieczeństwa. Mogą to zatem być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne i naród. Stosownie do tego można wyróżnić bezpieczeństwo indywidualne (personalne), grupowe i narodowe (państwowe). Nie sposób również pominąć innych podmiotów bezpieczeństwa narodowego, jak chociażby organizacji pozarządowych znaczenie których ma charakter wyraźnie rosnący. Są one jednym z wyróżników społeczeństwa obywatelskiego i jego udziału w procesie kształtowania bezpieczeństwa narodowego. Potrzeby bezpiecznego rozwoju państwa i narodu wynikają z ich wewnętrznej struktury i funkcjonowania otoczenia zewnętrznego. Są realizowane przez politykę zagraniczną państwa i wyrażają „żywotne interesy narodowe”, które opisuje się jako rację stanu³. Wysoki poziom bezpieczeństwa narodowego pozwala na utrzymanie tożsamości narodowej (kultury, języka) oraz jakości życia materialnego i duchowego narodu⁴. W odniesieniu do Polski można mówić o dwóch rodzajach interesów narodowych: bezwzględnych i względnych. Inte-

² J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji*, [w:] J. Kruk (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie środkowej po zimnej wojnie*, Warszawa 1994, s. 40–41.

³ K. Łastawski, *Racja stanu Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000, s. 35–43.

⁴ W. Fehler, *Współczesne bezpieczeństwo*, Toruń 2003, s. 15.

resy bezwzględne związane są z bezpieczeństwem życia obywateli oraz przetrwaniem narodu i państwa. Interesy względne związane są z jakością życia obywateli oraz funkcjonowaniem państwa. Wśród tak rozumianych interesów wyróżnić można dwie ich grupy:

- bezpośrednie – dotyczące bezpośrednio obywateli, narodu i państwa;
- pośrednie – związane z ogólnymi wartościami mającymi znaczenie dla obywateli.

Bezpieczeństwo obywateli, niepodległość i nienaruszalność terytorium Rzeczypospolitej Polskiej należą do podstawowych wartości, najważniejszych interesów, które są zagwarantowane w Konstytucji RP (art.5). Zapewnienie wyżej wymienionych wartości jest bezwzględne, umożliwia zastosowanie wszelkich dostępnych sposobów, sił i środków z użyciem wojennych włącznie. Do grupy interesów jakościowych należy możliwość godnego życia obywateli RP, przestrzeganie przez państwo wolności i praw człowieka i obywatela oraz korzystanie bez ograniczeń z dziedzictwa narodowego⁵. Zabezpieczenie powyższych interesów należy do najogólniejszego celu narodowego RP. Aby ten cel osiągnąć muszą być zrealizowane następujące cele strategiczne:

- zapewnienie niepodległości – nienaruszalność terytorium RP;
- zagwarantowanie suwerenności w decydowaniu o najważniejszych wewnętrznych sprawach życia narodu;
- ochrona struktur państwowych i innych instytucji oraz ich bezpiecznego funkcjonowania;
- ochrona życia i zapewnienie bezpieczeństwa codziennego wszystkich obywateli;
- ochrona materialna dziedzictwa narodowego;
- ochrona norm i wartości wyznawanych przez naród;
- zapewnienie możliwości korzystania przez obywateli z wolności i praw człowieka i obywatela zagwarantowanych konstytucyjnie;
- ochrona środowiska naturalnego;
- ochrona przed skutkami katastrof i klęsk żywiołowych⁶.

Miniony wiek XX (zwany erą przemysłową) poprzez duży postęp w nauce i technice wpłynął na zmianę sił, środków oraz systemów produkcji. Przyczyniło się to do różnego rodzaju działań zbrojnych, które miały na celu odzyskanie niepodległości w krajach Europy, Azji i Afryki. W XX w. miała miejsce pierwsza i druga wojna światowa, opanowanie części Europy przez faszyzm i komunizm. Lata 80. „Jesień Ludów” (odrzućenie komunistycznego systemu przez Europę środkową), rozpad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich oraz powstanie nowych państw demokratycz-

⁵ S. Koziej, *Strategia bezpieczeństwa RP*, t. II, *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI w.* Warszawa 2004, s. 70.

⁶ *Ibidem*, s. 71.

nych w Europie. Rozpad bipolarnego podziału świata doprowadził do wcześniej niewyobrażalnych zmian w systemie bezpieczeństwa. W okresie tym nastąpiło zwiększenie nastrojów nacjonalistycznych i intensyfikacja żądzy władzy oraz posiadania⁷.

Koniec „zimnej wojny” który, nastąpił na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. miał zapoczątkować erę stabilności. Jego główną cechą miał być koniec czynników konfliktogennych, które mogłyby doprowadzić do wojny o charakterze globalnym lub kontynentalnym. Teoria ta jednak, szybko okazała się błędna. Upadek systemu komunistycznego doprowadził do poważnych zmian w ładzie międzynarodowym. Przykładem mogą być następujące procesy:

- Zanik bipolarnego podziału świata;
- Przeobrażenia funkcji mocarstwowości;
- Generalna przemiana cywilizacyjna, w której zasadniczą rolę zaczyna odgrywać globalizacja i rewolucja informatyczna oraz wzrost znaczenia organizacji międzynarodowych⁸.

Po rozpadzie ZSRR ład międzynarodowy staje się układem policentrycznym. Jedynym mocarstwem na światową skalę jest USA, których rozwój osiągnął najwyższe wskaźniki w głównych dziedzinach, przede wszystkim w ekonomii, polityce, technice, informatyce, technologii oraz w siłach zbrojnych⁹. Europa natomiast w oparciu o parlamentarną demokrację staje się mocarstwem ekonomicznym. Mocarstwami regionalnymi są Chiny, Rosja, Japonia oraz w mniejszym stopniu Indie i Pakistan. W sytuacji, kiedy mogłoby się wydawać, że świat wkroczył w nowy etap bez „zimnej wojny”, okazuje się, że nowe stosunki w świecie demokracji i globalizmu także mogą sprzyjać powstawaniu różnych ruchów rewolucyjnych np. fundamentalizm islamski z przodującą Al.-Kaidą. Większe znaczenie zaczęły odgrywać warunki społeczno-ekonomiczne, głównie podział na linii Północ-Południe, gdzie ujawnia się duża asymetria w rozwoju. Asymetria ta przybiera cechy konfliktogenne o podłożu nie tylko militarnym, ale także gospodarczym, religijnym, społecznym, demograficznym oraz ideologicznym. Zasadniczej zmianie ulega zasięg konfliktów, które przybierają formę działań asymetrycznych. W efekcie tego typu działań mamy do czynienia nie tylko z „zimną wojną”, ale z realnie toczonymi wojnami w Iraku i Afganistanie. Jest to przeciwnik, który ma oparcie w różnych państwach oraz, który prowadzi różnego typu formy i sposoby walki czyli działania asymetryczne.

Budując skuteczną politykę bezpieczeństwa europejskiego należy skupić się na zagrożeniach i wyzwaniach nie tylko w bezpośrednim sąsiedztwie Europy. Ponieważ w procesie globalizacji, międzynarodowe bezpieczeństwo jest niepodzielne dlatego jest ono w dużej mierze uzależnione od

⁷ B.W. Tuchman, *Szaleństwo władzy*, Poznań 1992.

⁸ B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój”*, Warszawa 2004, s.127–128.

⁹ R. Olszewski, *Bezpieczeństwo współczesnego świata*, Toruń 2005, s. 5.

negatywnych skutków globalizacji. Do tych skutków można zaliczyć pogłębiającą się różnicę poziomu rozwoju państw oraz rosnące niezadowolenie społeczne spowodowane poziomem życia między krajami biednymi i bogatymi. Degradacja środowiska, epidemie, napięcia etniczne i niekontrolowane migracje doprowadzają do zakłócenia stabilności układu międzynarodowego. „Punkt ciężkości” z zagrożeń klasycznych, takich jak inwazja zbrojna przenosi się na zagrożenia asymetryczne i nietypowe, których źródła są trudne do zidentyfikowania. Oczywiście, nie można całkowicie zapomnieć o zagrożeniach tradycyjnych. Należy je ciągle monitorować oraz prowadzić działania, które zminimalizują możliwości ich wystąpienia. Należy stwierdzić, że Europa zmierza do osiągnięcia stanu, w którym wojna nie będzie głównym środkiem do osiągnięcia celu. Żeby ten cel osiągnąć, należy dążyć do ograniczenia zbrojeń pod względem ilościowym jak i jakościowym. Byłoby to możliwe w sytuacji, gdyby porozumienia rozbrojeniowe byłyby respektowane przez wszystkie kraje, lecz niestety jest to nierealne. Potwierdza ten fakt Sztokholmski Instytut Pokoju, który twierdzi, że w ostatnich latach zaobserwowano zwolnienie procesów rozbrojeniowych¹⁰. Nie oznacza to, że UE powinna pozbawić się sił zbrojnych, a wręcz przeciwnie. Siły te powinny służyć głównie prewencji, a ponadto mają spełniać odpowiedzialne zadanie w zakresie reagowania na konflikty. Ponieważ przewyższanie kryzysów oraz polityczna prewencja nabiera bardzo dużego znaczenia.

Proces globalizacji umożliwia nieograniczone możliwości komunikowania się na skalę światową, a możliwość przekraczania granic sprzyja międzynarodowemu terroryzmowi, który jest stawiany na czołowym miejscu w zagrożeniach bezpieczeństwa europejskiego. Zjawisko światowego terroryzmu przybrało zupełnie jakościowo nowy charakter o zakresie globalnym. Organizatorzy oraz wykonawcy dysponują zarówno środkami jak i sposobami działania, które wymykają się z dotychczasowych wyobrażeń o terroryzmie XIX czy XX w.¹¹ Od połowy lat 60. XX w. gwałtownie wzrosła liczba ataków terrorystycznych. Wcześniej terroryzm był stosowany głównie przez pojedyncze osoby. Teraz stosują go dobrze zorganizowane grupy oraz państwa, których celem są nie tylko głowy państw czy politycy, ale również grupy społeczne i państwa wskutek czego giną niewinne i przypadkowe osoby. Terroryzm stał się jedną z metod walki politycznej, a zarazem bardzo groźnym fenomenem we współczesnym świecie¹². Poprzez tworzenie różnego rodzaju powiązań pomiędzy grupami terrorystycznymi następuje umiędzynarodowienie terroryzmu. Poprzez swój nowy charakter wywołuje on poważny wpływ na życie polityczne i społeczne państw, a niekiedy społeczności międzynarodowej. Szczególnie niebezpiecznym jego przejawem jest terroryzm religijny reprezentowany przez islamskich fundamentalistów. Według nich terror jest narzędziem do zbudowania „światowego państwa

¹⁰ Ibidem., s.9.

¹¹ *Nowe wyzwania i zagrożenia*, www.msz.gov.pl/filesfile_library29AON.

¹² T. Jerzak, *Terroryzm i jego źródła*, www.psz.pl.

Boga”. Należy jednak pamiętać, że, nie tylko islam jest determinantem powstawania grup terrorystycznych. Może się wydawać, że terroryzm w obecnym świecie ma charakter jedynie religijny, głównie islamski. Powodem takiego spojrzenia jest to, że większość spektakularnych ataków jest dziełem islamskich fundamentalistów. Należy jednak spojrzeć na kilka rzeczy, które powodują, że obecny terroryzm ma charakter zupełnie inny od tego sprzed pół wieku.

Współczesny terroryzm powiązany jest z rozwojem technologicznym i globalizacją systemów informatycznych. Przy obecnie dostępnych środkach technicznych i środkach komunikowania, obiektem ataku na dużą skalę może praktycznie stać się każdy obiekt i każdy kraj. Straty zaś mogą wynieść setki, a może tysiące osób. Obecnie państwo przestało być monopolistą na posiadanie środków niszczenia. Broń biologiczna, chemiczna czy nawet jądrowa może znaleźć się w rękach terrorystów. Obecne technologie dają możliwości wyprodukowania broni biologicznej przy zastosowaniu prostych technik i niewielkich nakładów finansowych. Łatwość z jaką można wyprodukować znaczne ilości drobnoustrojów chorobotwórczych, budzi obawy, że bronią biologiczną zainteresują się również radykalni fundamentaliści. Zdaniem specjalistów, właśnie z ich strony istnieje największe zagrożenie¹³. Można zaryzykować stwierdzenie, że żadne państwo nie jest odpowiednio przygotowane do zmierzenia się z atakiem przy użyciu broni biologicznej. Czyli jest to idealna broń dla ugrupowań fanatycznych, które w celu osiągnięcia określonych celów nie muszą tej broni użyć, a jedynie tylko grozić jej użyciem. Ugrupowania terrorystyczne wymierzają swoje działania w instytucje, interesy i wartości państw regionu euroatlantyckiego. Terroryzm w skali globalnej uwidocznił się głównie w operacjach Al-Kaidy. Organizacja ta ma charakter bezwzględny, a jej celem jest wywołania maksymalnego strachu i zniszczenia. Cel ten jest realizowany przez struktury ponadpaństwowe oraz destabilizację systemu międzynarodowego. To, że siatka ta ma swój początek w Afganistanie potwierdza, że tego typu organizacje są tworzone zwykle w państwach, których porządek jest poważnie naruszony z powodu trwających tam przez długie lata konfliktów wewnętrznych. Perspektywa kolejnych ataków powoduje w społeczeństwach psychozę strachu, a społeczeństwo przestraszone stara się wymusić na rządach swoich państw podjęcie takich działań, które zapewnią im poczucie bezpieczeństwa. W sytuacji kiedy rząd nie jest w stanie tego dokonać, społeczeństwo stara się go zmienić. I właśnie u podstaw takich działań leży siła terroryzmu. Nie muszą wygrywać bitew czy wojen, czasami wystarczy w odpowiedni sposób zastraszyć zwykłych obywateli, ażeby osiągnąć zamierzone cele, włącznie z obaleniem rządu. Motywacją dla działań terrorystów zwykle są przesłanki polityczne, ideologiczne czy religijne. Niepokój dla bezpieczeństwa europejskiego budzić może powszechny dostęp do praktycznie każdego rodzaju broni zarówno konwencjonalnej jak i broni maso-

¹³ R. Olszewski, *Bezpieczeństwo współczesnego świata...*, op. cit., s.70.

wego rażenia. Niesie to wizję świata, w którym małe zorganizowane grupy ludzi będą mogły zastraszyć społeczeństwa. W związku z tym możliwe jest, że kraje rozwinięte, w tym Unia Europejska nie poradzą sobie z problemem terroryzmu i będą musiały zrezygnować z części swoich wolności. Co więcej, można przypuszczać, że akty terrorystyczne nie będą wykonywane na rachunek samych organizacji, ale mogą stać się siłą znajdującą się na usługach tak zwanych „państw zbójceckich”, które z reguły są słabe i nie staną do otwartej walki bojąc się odwetu. Coraz bardziej charakterystycznym zjawiskiem ostatnich lat jest pojawienie się grup terrorystycznych działających z inspiracji lub za przyzwoleniem państw. Rządy państw traktują terroryzm jako jeden z instrumentów polityki wewnętrznej lub międzynarodowej. Grupy terrorystyczne nie są jawnie powiązane z żadnym państwem, co utrudnia krajom rozwiniętym wykorzystać przewagę militarną w walce z tym zagrożeniem. Powyższe oznacza, że to właśnie radykalny fundamentalizm, który wykorzystuje terroryzm stał się głównym światowym zagrożeniem¹⁴.

Za kolejne bardzo istotne współczesne zagrożenie uznaje się rozprzestrzenianie broni masowego rażenia oraz komponentów i technologii do jej produkcji. Proliferacja broni masowego rażenia jest to rozprzestrzenianie technologii produkcyjnych (które są wykorzystywane przy produkcji BMR) z państw, które je posiadają do państw lub innych aktorów stosunków międzynarodowych dążących do zdobycia takich zdolności¹⁵. Rozprzestrzenianie broni nuklearnej, biologicznej i chemicznej oraz środków ich przenoszenia jest i musi być przedmiotem poważnej troski. Pomimo postępów w zakresie międzynarodowego nadzoru w celu nieprolifracji, z kwestią tą wiążą się w dalszym ciągu poważne wyzwania. Należy mieć świadomość, że proliferacja broni masowego rażenia lub środków jej przenoszenia, może wystąpić pomimo wysiłków zmierzających do jej zapobieżenia. Przepadek taki może stać się bezpośrednim zagrożeniem dla pojedynczych państw jak i całej Unii Europejskiej. Istnieją państwa, w tym także na peryferiach UE, które wchodzi lub próbują wejść w posiadanie broni masowego rażenia oraz środków jej przenoszenia. W dalszym ciągu są prowadzone w niektórych krajach programy prowadzące do stworzenia broni masowego rażenia oraz systemów raketowych zdolnych do jej przenoszenia, które powodują, że terytorium Europy (UE) może znaleźć się w ich zasięgu. Główne zagrożenie z tym związane polega na coraz większym ryzyku realnego wejścia w posiadanie tego typu środków przez terrorystów i organizacje przestępcze. Wzrasta liczba krajów, w tym słabo rozwiniętych, które są zdolne do produkcji tego typu broni. Szczególnie biologicznej i chemicznej, której wyprodukowanie jest stosunkowo proste i tanie. Oficjalnie posiadanie broni chemicznej deklarują: USA, Rosja, Indie, ale zdaniem specjalistów podejrzanych o jej posiadanie jest kolejnych 14 państw. Odnośnie posiadania

¹⁴ Ibidem., s. 11.

¹⁵ *Prolifercja broni masowego rażenia*, www.abw.gov.pl.

broni biologicznej trudno się wypowiedzieć z powodu braku dokładnych danych. Umożliwia to możliwość rażenia krajów europejskich przez kraje pozaeuropejskie z ich terytorium. Według prognostów, po 2010 r. cała Europa znajduje się w ich zasięgu¹⁶.

Reasumując należy stwierdzić, że broń ABC stanowi ciągle potencjalne zagrożenie, dla jednych jest czynnikiem odstraszenia, dla innych polisą ubezpieczeniową, argumentem szantażu politycznego i narzędziem uprawiania polityki.

Kolejnym istotnym zagrożeniem jest przestępczość zorganizowana. Jest ona zjawiskiem kryminalnym występującym w skali międzynarodowej, którego nie można ściśle ograniczyć do stanu faktycznego przestępstwa¹⁷. Dotyka nas zarówno charakter tej działalności (przemyt broni, materiałów niebezpiecznych, ludzi, narkobiznes), jak również metody i sposób ich działania (korupcja, panie brudnych pieniędzy). Przestępczość zorganizowana nie jest czymś całkowicie nowym. Jest zjawiskiem, które występowało wcześniej w wielu krajach i w różnych formach, a przedmiotem jej zainteresowań były różne obszary życia społecznego i ekonomicznego. Najbardziej zorganizowaną formę w krajach Europejskich osiągnęła we Włoszech, Niemczech, krajach bałkańskich i WPN. Przemiany społeczno-polityczne i gospodarcze w Europie stały się podatnym podłożem do rozwoju zorganizowanych grup przestępczych. Otwarcie granic, swobodny przepływ osób i towarów, nieprzystosowane i zbyt liberalne prawo stworzyły nowe możliwości jej rozwoju. Dopiero kiedy tego typu przestępczość osiągnęła charakter globalny zajęto się nią poważniej. Cechą wyróżniającą przestępczość zorganizowaną od przestępczości w ogólnym tego słowa znaczeniu jest rozróżnienie skutków działań niezgodnych z prawem. Przestępczość taka dąży do zbudowania wzajemnych powiązań, działań legalnych i nielegalnych w celu maskowania nielegalnych interesów i wykorzystywania gospodarczej „szarej strefy”. Przestępczość zorganizowana, podobnie jak terroryzm ma charakter międzynarodowy. Korzysta ona z nowoczesnych środków zdobywania informacji oraz komunikowania się. Może mieć ona charakter zarówno polityczny jak ekonomiczny. W ramach zorganizowanej przestępczości politycznej można wyróżnić:

- organizacje terrorystyczne, które w celu osiągnięcia swych celów dopuszczają się aktów przemocy;
- organizacje pacyfistyczne, które dla osiągnięcia założonych celów stosują wyłącznie środki perswazyjne, walkę parlamentarną oraz nacisk ekonomiczny.

Tego typu działalność jest powiązana z polityką, ale tylko w celu wspierania działań korzystnych z punktu widzenia ich własnych interesów i osiągnięcia nielegalnego zysku. Przykładem takiego działania może być mafia, która

¹⁶ R. Olszewski, *Bezpieczeństwo współczesnego świata...*, op. cit., s.11.

¹⁷ *Przestępczość zorganizowana*, www.wortal.malbor.pl.

poprzez korupcję popiera stojące za nią siły polityczne, a w zamian wymusza od nich korzystne dla siebie decyzje. Jednym z największym niebezpieczeństw dla utrzymania pokoju jest zjawisko „państw upadłych”, które staje się szczególnie katalizatorem różnych zagrożeń. Jest to w pewnym sensie paradoks, ponieważ jeszcze do niedawna źródłem zagrożeń były państwa zbyt silne. Teraz nowym zagrożeniem stały się państwa słabe, niezdolne do spełniania swoich funkcji i kontroli rozwoju wypadków na swoim terytorium. „Państwo upadłe i upadające”, to państwo które w wyniku zaistniałych przemian i erozji w systemie polityczno-ustrojowym nie może zapewnić sobie ani swoim obywatelom stabilizacji¹⁸. Państwa takie są narażone na redukcję swojej suwerenności zewnętrznej i wewnętrznej. W aspekcie zewnętrznym mogą być stroną zabiegów ekspansywnych ze strony innych państwa, w wewnętrznym jest narażone na społeczne niepokoje mogące prowadzić do naruszeń praw człowieka, wojen, czystek na tle etnicznym oraz migracji na dużą skalę. Zagrożenia, które mogą zaistnieć ze strony „państw upadłych” są bezpośrednie, ale również pośrednie i nieprzewidywalne. Ponadto, w większości tego typu państwa stają się schronieniem dla grup terrorystycznych. Jak wcześniej już wspomniałem w obecnych czasach zagrożeniem nie są państwa silne, lecz państwa słabe.

Wystarczy spojrzeć wstecz, po 1989 r. Właśnie takie państwa były powodem kryzysów i wojen, kiedy to konflikty lokalne przekształcały się w konflikty międzynarodowe. Około 60 państw świata można zaliczyć do „państw upadłych i upadających”, wśród nich należy wymienić: Kosowo, Bośnia i Hercegowina, Afganistan, Czeczenia, Indonezja, Haiti, Kongo, Somalia, Sierra Leone, Timor Wschodni, Liberia, Kambodża. Jednym z typowych przykładów państw upadłych w bezpośrednim otoczeniu UE była Jugosławia, gdzie wojny bałkańskie w sposób drastyczny ujawniły bezsilność instytucji międzynarodowych, które miały bronić pokoju i praw człowieka. Do chwili obecnej Bośnia i Hercegowina nie podniosła się po konfliktach etnicznych, gdzie pokoju i porządku nadal strzegą siły pokojowe. W czasach obecnych ważny jest sposób, w jaki państwo jest rządzone oraz czy jest stabilne politycznie i gospodarczo. Gdy w państwie brakuje silnych instytucji, panuje w nim chaos. Władza musi być sprawowana z poszanowaniem reguł prawa i musi mieć prawną legitymizację.

W dzisiejszych warunkach wiele państw dysponuje ogromnymi i różnorodnymi środkami, ale nie zawsze te środki są adekwatne do problemów, przed którymi stoją¹⁹. Państwa, gdzie nie ma władzy albo władza jest tylko marionetkowa są bazą dla organizacji terrorystycznych oraz zorganizowanych grup przestępczych. A to stanowi szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa innych państw.

¹⁸ *Państwa upadłe i upadające*, www.presson.wssm.edu.pl.

¹⁹ A. Rotfeld, wystąpienie na konferencji „60 lat ONZ. Osiągnięcia i wyzwania”. Warszawa, 2005.

Problem surowców energetycznych należy do najczęściej pojawiających się tematów w ostatnich latach. Energia jest postrzegana jako główny nerw gospodarki, a zatem bezpieczeństwo energetyczne jest racją stanu i ważnym elementem suwerenności narodowej. W dobie światowego wzrostu zapotrzebowania oraz cen na ropę naftową i gaz ziemny, sprawą kluczową dla Europy powinno być zapewnienie bezpieczeństwa regionów wydobycia oraz tras tranzytu surowców energetycznych, które są surowcami strategicznymi. W związku taką sytuacją państwa członkowskie Unii widząc konieczność wspólnych ustaleń z wiązanych z tą problematyką, starają się stworzyć Wspólną Politykę Energetyczną. Utworzenie Wspólnej Polityki Energetycznej wiąże się z tym, że członkowie muszą zrzec się części możliwości decydowania w sprawach własnego bezpieczeństwa energetycznego na rzecz całej wspólnoty. Problem ten wywołuje dużo emocji zarówno wśród polityków, jak i ekonomistów oraz w społeczeństwie. Mimo iż jest przedmiotem wielu dyskusji i debat, to nie oznacza że ma charakter rozwiązywalny.

Na europejskim i międzynarodowym forum dyskutowane są sprawy dotyczące bezpieczeństwa energetycznego i wykorzystywania źródeł alternatywnych. Na chwilę obecną dyskusje te ujawniają tylko słabość Europy, która przejawia się w braku spójności wewnętrznej dotyczącej kwestii prowadzenia WPE. W rozważaniu tej kwestii, należy pamiętać, że jest ono częścią składową bezpieczeństwa gospodarczego. Jeśli państwo (wspólnota państw), nie zapewni sobie ciągłego zaopatrzenia w energię, w odpowiedniej ilości i po odpowiedniej cenie, doprowadzi to do zakłóceń w rozwoju gospodarczym, a tym samym do zagrożenia bezpieczeństwa.

Za kolejne poważne zagrożenie należy uznać napięcia na tle etnicznym i religijnym, które możemy niestety zaobserwować również w Europie. W rezultacie zmian jakie miały miejsce w Europie Środkowej, Wschodniej oraz na Bałkanach ujawnił się nacjonalizm prowadzący do napięć i konfliktów wewnętrznych i międzynarodowych. W warunkach zmiany systemów politycznych byłych państw socjalistycznych na demokratyczne, nieuniknione stało się wzniesienie fali nacjonalizmu na Bałkanach, w Europie Środkowej, Wschodniej, na Kaukazie i Azji Środkowej. Mimo to, że nacjonalizm jest kontynuacją procesu narodowyzwoleńczego, doprowadził on do destabilizacji politycznej państw na skalę wielonarodową i międzynarodową. Nacjonalizm stanowi również zjawisko powszechne w państwach Europy Zachodniej np. w Hiszpanii – separatyzm baskijski, Irlandii Północnej, Francji. Ale w tych państwach nie stanowi on zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Najpoważniejszym tego przykładem są Bałkany. Wbrew logice, wkrótce po śmierci marszałka Tito, państwo stworzone przez niego zaczęło się rozpadać²⁰. Proces rozpadu rozpoczęli Chorwaci i Słowacy, w większości katolicy oraz Serbowie (protestanci). Po krwawych walkach, Serbia została ograniczona do własnego terytorium wraz z Czarnogó-

²⁰ R. Olszewski, *Bezpieczeństwo współczesnego świata...*, op. cit., s. 11.

ra oraz dwoma autonomicznymi okręgami (Wojewodina i Kosowo), o powierzchni około 40% Jugosławii. Biorąc pod uwagę różnice narodowościowe i religijne oraz oddziaływanie nacjonalizmu i fundamentalizmu, musi upłynąć dużo czasu, aby te nacje mogły wspólnie funkcjonować. Jeśli jest to w ogóle możliwe. Niewiele lepsza sytuacja jest w Albanii, która jest ogarnięta totalnym bezprawiem, gdzie władają lokalni watażkowie. We współczesnym świecie, gdzie o władzy decyduje liczba posiadanych ludzi z bronią, cześć albańskich polityków zadeklarowała program utworzenia „Wielkiej Albanii”, powiększonej o Kosowo i część Macedonii. Po czym część kosowskich Albańczyków podjęła starania oderwania się od Jugosławii. Na co Serbowie zareagowali interwencją i zlikwidowaniem autonomii. Konflikt zakończył się interwencją NATO.

Problemy etniczne istnieją w wielu innych rejonach Europy, gdzie w wyniku zbiegu różnych okoliczności mogą wkrótce eksplodować. Kolejnym wyzwaniem dla państw UE, o którym należy wspomnieć jest migracja z krajów opóźnionych rozwojowo, o niskiej produktywności i stopie życiowej. Dotyczy to głównie państw, które znajdują się w stanie rozkładu, gdzie migracja dotyczy nie tylko sfery zarobkowej, ale także politycznej związanej z prześladowaniami i anarchią. Masowej migracji zazwyczaj towarzyszy nielegalny przerzut i handel ludźmi przez zorganizowane grupy przestępcze.

Przedstawiono tylko kilka przykładów z najbliższego otoczenia Unii Europejskiej, ale tego typu konflikty mają miejsce praktycznie na każdym kontynencie. Wynika z tego, że konflikty lokalne oraz wojny domowe stają się typowym zjawiskiem zagrażającym bezpieczeństwu w szerokim tego słowa znaczeniu. Europa musi zadać sobie pytanie, czy i jak długo może się przyglądać tego typu konfliktom i po jakim czasie, jeśli odpowiednio wcześniej nie zareaguje to sama niedługo poczuje skutki tych konfliktów. Czy i w jaki sposób użyć sił zbrojnych?

To są pytania na które, UE powinna znaleźć właściwą odpowiedź, ażeby nie przyglądać się łamaniu praw człowieka, masakrom ludności na naszym kontynencie i czekać na reakcję Stanów Zjednoczonych.

Reasumując bezpieczeństwo w XXI w. zależy od wielu czynników oraz ma charakter nie tylko wojskowy. Chodzi w nim głównie o zwalczanie terroryzmu, zorganizowanej przestępczości, zapobieganie rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia, umacnianie gospodarki, nielegalną migrację oraz wiele innych zjawisk. Ponadto zapewnienie bezpieczeństwa nie jest zadaniem jednego państwa, ponieważ w dobie globalizacji, bez współpracy pomiędzy różnymi resortami różnych państw i bez wymiany danych pomiędzy policją, służbami bezpieczeństwa, wojskiem nie można skutecznie walczyć z terroryzmem międzynarodowym, zorganizowaną przestępczością czy korupcją. Świat pełen jest niebezpieczeństw, ale również nowych możliwości. NATO i Unia Europejska ma możliwość przyczynienia się do zmniejszania zagrożeń, działając na skalę globalną. Dzięki temu przyczyniają się do opracowania w miarę skutecznego systemu, prowadzącego do bezpieczniejszego i bardziej zjednoczonego świata.

Bibliografia

- Balcerowicz B., *Pokój i „niepokój”*, Warszawa 2004, s.127–128.
- Fehler W., *Współczesne bezpieczeństwo*, Wydaw. A. Marszałek, Toruń 2003, s. 15.
- Jerzak T., *Terroryzm i jego źródła*, www. psz.pl.
- Koziej S., *Strategia bezpieczeństwa RP*, t. II, *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa w XXI w.* Wydaw. AON, Warszawa 2004, s. 65.
- Kukułka J., *Narodziny nowych koncepcji* [w:] J.Kruk (red.), *Międzynarodowe Łastawski K., Racja stanu Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000, s. 35–43.
- Międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, ISM UW, Warszawa 1994, *Nowe wyzwania i zagrożenia*, www.msz.gov.pl/filesfile_library29AON.
- Olszewki R., *Bezpieczeństwo współczesnego świata*, Toruń 2005, s. 5.
- Państwa upadłe i upadające*, www.presson.wssm.edu.pl.
- Proliferacja broni masowego rażenia*, www.abw.gov.pl.
- Rotfeld A., *wystąpienie na konferencji „60 lat ONZ. Osiągnięcia i wyzwania”*. Warszawa, 2005. s. 40–41.
- Tuchman B.W., *Szaleństwo władzy*, Poznań 1992.
- W Europie środkowej po zimnej wojnie*, ISM UW, Warszawa 1994, s. 40–41.